บทที่ 5
การวิจัยประเมินผล

การวิจัยประเมินผล (Evaluation Research)

หมายถึงการนำเอาระเบียบวิธีการวิจัยเข้ามาใช้ในการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เกิดจากการดำเนินงานของโครงการทางสังคม ทั้งทางบวก และทางลบ ทั้งทางตรง และทางอ้อม ทั้งนี้เพื่อนำเอาผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ เช่น จะยุบเลิกโครงการ จะนำโครงการไปใช้ในท้องที่อื่น ๆ จะตัดทอน หรือ เพิ่มงบประมาณ จะยุบเลิกการดำเนินกิจกรรมบางอย่าง เป็นต้น

การวิจัยประเมินผลจึงจัดเป็นการวิจัยประยุกต์ (Apply Research) อย่างหนึ่ง นั่นคือมีวัตถุประสงค์ที่มุ่งจะนำผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์

องค์ประกอบที่สำคัญของการวิจัยประเมินผล จะประกอบด้วย

1. ***ระเบียบวิธีการวิจัย*** เป็นความพยายามที่จะวัดผลงานโดยอาศัยระเบียบวิธีการวิจัย เช่น การกำหนดคำถามในการประเมิน การกำหนดกลุ่มทดลอง การสร้างมาตรวัด การจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ การตรวจสอบเปรียบเทียบ การวิเคราะห์และนำเสนอ เป็นต้น ระเบียบวิธีการวิจัยนอกจากจะทำให้สามารถทราบถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ยังช่วยให้ผู้ประเมินสามารถแบ่งแยกผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากโครงการออกจากผลที่เกิดจากปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ อีกด้วย

2. ***ผลลัพธ์ของโครงการ*** เน้นการวัดผลลัพธ์สุดท้าย (Outcome) มากกว่าผลงานในระยะแรก (Output) ผลลัพธ์จะเกิดกับใคร คน ครัวเรือน หรือหน่วยงาน จะต้องมีการกำหนดหน่วยในการศึกษาที่ชัดเจนขึ้น (Units of Analysis) หรือ มีการกำหนดประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน โดยระบุประชากรกลุ่มเป้าหมายที่โครงการต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อาจเป็น กลุ่มคนที่มีคุณสมบัติเฉพาะอย่างหนึ่ง เช่น วัยรุ่นในชุมชนแห่งหนึ่ง หรือ ครัวเรือนในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง อาจเป็นหน่วยงาน เช่น มาตรฐานการให้บริการของโรงพยาบาลแห่งหนึ่ง เป็นต้น

3. ***สิ่งชี้วัด และเกณฑ์ความสำเร็จ*** การวิจัยประเมินผลจะเน้นการเปรียบเทียบผลที่ปรากฏกับเกณฑ์ความสำเร็จที่ตั้งไว้ ผลที่ปรากฏอาจต้องการสิ่งชี้วัดซึ่งจะเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงการเกิดผลเหล่านั้น เช่น การมีสุขภาพอนามัยที่ดี ใช้อัตราการเจ็บป่วยเป็นสิ่งชี้วัด ผลที่ปรากฏบางอย่างอาจ ใช้ตัวมันเองเป็นสิ่งชี้วัด เช่น การมีรายได้ดี ใช้รายได้ต่อเดือนเป็นสิ่งชี้วัด เป็นต้น ในการวิจัยประเมินผลจะเน้นการเปรียบเทียบสิ่งชี้วัดทั้งหลายกับเกณฑ์ความสำเร็จ เกณฑ์ดังกล่าวอาจ

เรียกว่าเป็นมาตรฐานของความสำเร็จ อาจใช้กลุ่มเปรียบเทียบ หรือเทียบกับผลงานของตนเองในอดีต หรือเทียบกับผลงานของ โครงการประเภทเดียวกันอื่น ๆ และมีการกำหนดอัตราที่แตกต่างที่ต้องการไว้ล่วงหน้า หรือมีการกำหนดเกณฑ์โดยการกำหนดมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับของสังคมในสิ่งชี้วัดหนึ่ง ๆ

4. การนำเอาไปใช้ประโยชน์ การวิจัยประเมินผลเป็นการวิจัยประยุกต์ มุ่งนำผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ ที่มาของคำถามในการประเมินผลเป็นสิ่งที่นักประเมินไม่สามารถกำหนดขึ้นเอง แต่จะต้องมาจากผู้ที่ต้องการใช้ประโยชน์ และผลของการใช้ประโยชน์จะนำไปสู่ประโยชน์ของสังคมในอนาคต การประเมินผลเป็นการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ได้กระทำลงไป ผลของการตัดสินจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อโครงการ เช่น การปรับนโยบาย ตัดทอนงบประมาณ เปลี่ยนวิธีการดำเนินงาน เปลี่ยนทฤษฎีของโครงการ เปลี่ยนตัวผู้ปฏิบัติงาน เปลี่ยนคุณสมบัติของผู้เข้าร่วม เป็นต้น

จุดประสงค์ของการวิจัยประเมินผล

ในบทที่แล้ว ๆ มาได้กล่าวถึงความหมายและองค์ประกอบที่สำคัญของการวิจัยประเมินผลไปแล้ว บทนี้จะเป็นการศึกษาถึง เหตุผลและความจำเป็นที่เป็นสาเหตุของการจัดทำการวิจัยประเมินผล ผู้ใช้ประโยชน์จากผลการประเมิน วิธีการในการจัดตั้งหน่วยประเมินผล และข้อควรพิจารณาก่อนที่จะเริ่มงานประเมินผล

การวิจัยประเมินผล มีจุดประสงค์ที่มุ่งตรวจสอบค้นหาข้อเท็จจริงทั้งปวงที่ได้มาจากการดำเนินงานของโครงการ โดยอาศัยระเบียบวิธีของการวิจัยเป็นเครื่องมือ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือทำให้สามารถจำแนกได้ว่า ผลที่เกิดขึ้นเป็นผลเนื่องมาจากการดำเนินงานของโครงการจริง

ข้อเท็จจริงทั้งปวงที่เกิดจากการดำเนินงานของโครงการ อาจจำแนกได้เป็นสองลักษณะ คือ

1. ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของโครงการ (Formative Information)

เป็นข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานต่าง ๆ ที่โครงการดำเนินอยู่ ทั้งทางบวก และทางลบ เช่น ความสำเร็จของวิธีการต่าง ๆ ที่ได้นำมาใช้ ความไม่พึงพอใจต่อนโยบายของผู้ปฏิบัติงาน คุณภาพของวัสดุ อุปกรณ์เครื่องใช้ ความสามารถของตัวผู้ปฏิบัติงานเอง ปัญหาของกิจกรรมต่าง ๆ ผลงานเบื้องต้นของโครงการ ตลอดถึงประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากร ข่าวสาร

ประเภทนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้บริหารและผู้ควบคุมโครงการ โดยสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรของโครงการ เป็นข้อมูลข่าวสารเพื่อการบริหารงาน การประเมินผลเพื่อค้นหาข่าวสารประเภทนี้เรียกว่าเป็น การประเมินผลเพื่อพัฒนาการบริหารงานของโครงการ (Formative Evaluation)

2. ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผลลัพธ์สุดท้ายของโครงการ (Summative Information)

เป็นข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับผลลัพธ์สุดท้ายของโครงการ ทั้งทางบวกและทางลบ เช่น ผู้เข้าร่วมมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นตามวัตถุประสงค์ของโครงการ การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่เป็นผลเนื่องมาจากโครงการ ผลที่ไม่คาดหมายในรูปต่าง ๆ ข่าวสารประเภทนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้กำหนดนโยบายของโครงการ นำมาใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจว่า จะยุบเลิกโครงการหรือ จะนำโครงการไปใช้ในท้องที่อื่น ๆ อีก จะตัดทอนขนาดของโครงการ หรือเพิ่มขนาดของโครงการให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น การประเมินเพื่อค้นหาข่าวสารประเภทนี้ เรียกว่า การประเมินผลลัพธ์สุดท้ายของโครงการ (Summative Evaluation) หรือ (Outcome Evaluation) หรือบางทีเรียกว่า การประเมินผลกระทบของโครงการ (Impacts Evaluation)

ในบางครั้งผู้ใช้ประโยชน์จากผลการประเมินอาจต้องการข้อมูลทั้งสองประเภท จึงต้องออกแบบการประเมินเพื่อให้ได้รับข้อมูลทั้งสองประเภทในการวิจัยเดียวกัน เรียกการออกแบบดังกล่าวว่า การประเมินแบบแยกส่วน (Factorial Designs) นั่นคือ จะมีการวางแผนการจัดเก็บข้อมูลแยกส่วนออกจากกันในการวิจัยเดียวกันเพื่อนำผลไปใช้ในสองลักษณะดังกล่าวข้างต้น อาจเรียกการประเมินผลเพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งปวงที่เป็นผลเนื่องมาจากโครงการนี้ว่า การประเมินผลรวบยอด (Over-all Evaluation)

การวิจัยประเมินผลเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุก ๆ โครงการหรือไม่

การวิจัยประเมินผลเป็นรูปแบบหนึ่งของการวิจัยประยุกต์ (Apply Research) การนำมาใช้จะต้องคำนึงถึงหลักของการใช้ประโยชน์ ข้อเท็จจริงที่ได้มาจะต้องนำไปสู่การตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผลทำให้โครงการเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางหนึ่งทางใด หากการประเมินผลที่เกิดขึ้นมิได้มีผลใด ๆ ต่อการตัดสินใจของโครงการ การประเมินผลนั้นก็ไม่ควรจะมีขึ้น

PS 371 PA382

อาจพิจารณาได้ว่า ไม่ควรจัดให้มีการวิจัยประเมินผลในกรณีต่อไปนี้

ก) พิจารณาจากตัวโครงการ

1. เมื่อโครงการไม่มีปัญหาในการดำเนินงาน ไม่มีคำถามเกิดขึ้น หรือคำถามสามารถหาคำตอบได้ด้วยวิธีการบริหารปกติ

2. เมื่อโครงการขาดการกำหนดวิธีการทำงานที่ชัดเจน ขาดแนวทาง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เรียกได้ว่า โครงการยังไม่สามารถจัดรูปของตัวเองให้ชัดเจนตามแผนงาน การประเมินก็เป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์

3. เมื่อเป้าหมายของโครงการ มีความไม่ชัดเจน ยังตกลงกันไม่ได้ว่าโครงการตั้งใจจะทำให้เกิดสิ่งใดขึ้น

ข) พิจารณาจากความต้องการใช้ประโยชน์

เนื่องจากการวิจัยประเมินผลเป็นวิธีการที่ต้องอาศัยเวลา งบประมาณ กำลังคนหากจะนำการวิจัยประเมินผลมาใช้ ควรจะได้พิจารณาความเหมาะสมในเรื่องต่อไปนี้ด้วย

1. ***ผลงานที่จะประเมินมีความซับซ้อนยากต่อการสังเกตุหรือไม่*** มีวิธีการในการบริหารอื่น ๆ ที่จะค้นหาคำตอบได้หรือไม่
2. ***การตัดสินใจที่จะติดตามมามีความสำคัญ มีมูลค่ามากน้อยเพียงใด*** คุ้มค่ากับการที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อจัดทำการวิจัยประเมินผลหรือไม่
3. ***ต้องการความสนับสนุนจากประชาชน*** ในบางครั้งการวิจัยประเมินผลอาจเกิดขึ้นเพราะเป็นความต้องการของประชาชนผู้เสียภาษีอากรที่อยากทราบความสำเร็จของโครงการการวิจัยประเมินผลจะช่วยให้รัฐบาลได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเพิ่มมากขึ้น

ค) พิจารณาความพร้อมที่จะเข้าไปทำหน้าที่ประเมินผล

เมื่อมีความไม่พร้อมในกรณีต่าง ๆ เช่น ความพร้อมของหน่วยงานที่จะต้องรับหน้าที่ประเมิน ในเรื่อง งบประมาณ วัสดุ ครุภัณฑ์เครื่องใช้ ความขาดแคลนบุคคลากรที่เหมาะสม รวมถึงการมีระยะเวลาไม่พอเพียง สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย การขาดการสนับสนุนที่ดี เป็นต้น

ก่อนที่จะเริ่มลงมือประเมินผล ผู้ประเมินต้องกำหนดวัตถุประสงค์ในการประเมินให้ได้เสียก่อน กล่าวคือต้องตอบคำถามให้ได้ว่า จะประเมินในเรื่องอะไร เพื่อประโยชน์ในเรื่องใด และใครจะเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากผลการประเมิน

การใช้ประโยชน์จากการวิจัยประเมินผล

การประเมินผลเพื่อพัฒนาการบริหารงานของโครงการ (Formative Evaluation)

เป็นการประเมินผลเพื่อค้นหาข่าวสารเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของโครงการ ทั้งนี้ เพื่อนำข่าวสารที่ได้มาใช้ในการพัฒนาการบริหารโครงการ สิ่งที่ผู้ประเมินจะต้องให้ความสนใจเป็นเรื่องของวิธีการบริหารที่ใช้อยู่ ตลอดจนทฤษฎีของโครงการที่ใช้อยู่ คำถามในการประเมินจะมาจากผู้บริหารโครงการ ผู้ควบคุมงาน และบรรดาบุคคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารโครงการ ส่วนผู้ใช้ประโยชน์จากการประเมินผลได้แก่ผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงานของโครงการ

การประเมินผลลัพธ์สุดท้ายของโครงการ (Summative Evaluation)

เป็นการประเมินเพื่อค้นหาข่าวสารเกี่ยวกับผลลัพธ์สุดท้าย (Outcome) ของโครงการ บางทีเรียกว่าเป็นการประเมินผลกระทบของโครงการ (Impact Evaluation) ข่าวสารที่ได้จะนำมาใช้ในการกำหนดนโยบายของโครงการต่อไป เช่น การยุบเลิกโครงการ การเปลี่ยนแปลงงบประมาณ การปรับปรุงวัตถุประสงค์ของโครงการ การนำโครงการลักษณะดังกล่าวไปใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ผู้ประเมินจะต้องให้ความสำคัญไปที่ผลทั้งปวงของโครงการที่มีต่อสังคม คำถามในการประเมินจะมาจากผู้กำหนดนโยบาย และประชากรที่ได้รับผลจากโครงการ เช่น ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการ สถาบันที่โครงการต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลง ส่วนผู้ใช้ประโยชน์จะได้แก่ ผู้ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย ประชาชนที่ได้รับผลประโยชน์ ผู้เข้าร่วม เป็นต้น

การประเมินผลหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อนำข้อมูลไปพัฒนาการบริหารหลักสูตรจัดเป็น Formative Evaluation ส่วนการประเมินผลหลักสูตรเพื่อนำข้อมูลไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตร จัดเป็น Summative Evaluation

ผู้ใช้ประโยชน์จากผลการประเมิน

หากพิจารณาบรรดาผู้ที่มีโอกาสใช้ประโยชน์จากผลการประเมิน อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

*1. **ผู้บริหารโครงการ*** ต้องการนำข้อมูลไปปรับปรุงวิธีการบริหารงาน ทดสอบความถูกต้องของทฤษฎีที่โครงการใช้อยู่

*2. **ผู้ปฏิบัติงานของโครงการ*** ต้องการนำข้อมูลมาปรับปรุงวิธีการบริหารงานทดสอบความถูกต้องของวิธีการทำงานที่ตนใช้อยู่

*3. **ผู้เข้าร่วมโครงการ*** ต้องการข้อมูลมาพิจารณา เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการเข้ารับบริการจากโครงการ และเพื่อสร้างความมั่นใจในโอกาสที่จะประสบความสำเร็จจากการได้เข้าร่วมโครงการ

*4. **ผู้กำหนดนโยบายของโครงการ*** นำข้อมูลมาปรับปรุงนโยบายของโครงการ เช่นยุบเลิก ขยายเปลี่ยนแปลงงบประมาณ เปลี่ยนแปลงเป้าหมายและหลักการของโครงการ

*5. **ประชาชนผู้เสียภาษีอากร*** ได้รับรู้ถึงความสำเร็จของโครงการที่มีต่อสังคม

*6. **กลุ่มผลประโยชน์*** ในการดำเนินงาน และความสำเร็จของโครงการ

*7. **หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง*** ได้รับรู้ความสำเร็จ และรู้ปัญหาในการดำเนินงานของโครงการ

จุดประสงค์ของการวิจัยประเมินผล

เมื่อพิจารณาจุดประสงค์ในการประเมินผลอาจสรุปเป็นประเด็น ๆ ได้ดังนี้

1. เพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบาย
2. เพื่อประกอบการพัฒนาโครงการของผู้บริหารโครงการ
3. เพื่อสร้างความเข้าใจในข้อเท็จจริงให้กับบรรดาผู้ปฏิบัติงาน
4. เพื่อให้ข้อมูลแก่บรรดาผู้ได้รับโครงการ
5. เพื่อชี้แจงต่อประชาชนผู้เสียภาษีอากร
6. เพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ให้กับสังคม

เมื่อพิจารณาจุดประสงค์ดังกล่าวพบว่าจะเกี่ยวข้องกับบรรดาผู้ใช้ประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. องค์การผู้ให้ทุน
2. หน่วยงานระดับชาติที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบาย
3. หน่วยงานท้องถิ่น อาจต้องการความรู้เพื่อไปประกอบการกำหนดนโยบาย
4. ผู้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายของโครงการนั้น ๆ โดยตรง

5. ผู้ปฏิบัติงานของโครงการนั้น ๆ

6. ผู้มาใช้บริการของโครงการ

7. นักวิชาการที่อยู่ในสาขาวิชาการด้านนั้น ๆ และผู้ที่ประกอบอาชีพทางด้านนั้น ๆ

การประเมินผลแอบแฝง

การวิจัยประเมินผลเกิดขึ้นเพื่อค้นหาปัญหา และสาเหตุแห่งความล้มเหลว (หรือความสำเร็จ) ของโครงการ เพื่อที่จะให้ได้คำตอบว่าโครงการควรจะดำเนินต่อไปหรือไม่ ควรจะขยายขอบเขตการทำงานเพิ่มขึ้นหรือไม่ ควรจะมีการเปลี่ยนแปลงในวิธีการปฏิบัติงานเพียงไร

ที่กล่าวมาเป็นจุดประสงค์ของการวิจัยประเมินผลที่อิงอยู่กับหลักของเหตุผล เรียกได้ว่าเป็นจุดประสงค์ที่แท้จริงของการประเมินผล

อย่างไรก็ตาม ในหลาย ๆ กรณี การวิจัยประเมินผลอาจเกิดขึ้นโดยมิได้มีสาเหตุจากเหตุผลทั้งหลายตามที่กล่าวมาข้างต้น แต่อาจเกิดขึ้นด้วยสาเหตุทางการเมือง หรือเหตุผลทางสังคมอื่นๆ เรียกจุดประสงค์ของการวิจัยประเมินผลดังกล่าวได้ว่าเป็น "การประเมินผลแอบแฝง"

สาเหตุของการเกิดการประเมินผลแอบแฝง

(1) ความต้องการที่จะชะลอการตัดสินใจออกไป ผู้กำหนดนโยบายทราบแล้วว่าโครงการบรรลุความสำเร็จเพียงใด หากแต่การตัดสินใจที่จะมีขึ้นอาจนำมาซึ่งผลประโยชน์ทางการเมือง และถ้าหากยังไม่ต้องการให้มีการตัดสินใจในปัจจุบัน ก็อาจนำการวิจัยประเมินผลเข้ามาใช้เพื่อชะลอการตัดสินใจออกไป เพราะการวิจัยประเมินผลเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยเวลา

(2) ต้องการให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันในการตัดสินใจ ผู้กำหนดนโยบายหรือผู้บริหารโครงการทราบดีอยู่ก่อนแล้วว่าโครงการมีความสัมฤทธิผลเพียงใด หากแต่ยังคงต้องการให้มีการวิจัยประเมินผลเกิดขึ้น เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีความรู้ความเข้าใจในตัวโครงการตรงกัน อันจะนำไปสู่ความรับผิดชอบร่วมกันในการตัดสินใจที่จะติดตามมา

(3) เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ต่อสาธารณะ ในบางครั้งผู้กำหนดนโยบายหรือผู้บริหารทราบดีอยู่แล้วว่าโครงการมีความสัมฤทธิผลเพียงใด หากต้องการให้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อปิดบังความล้มเหลวของโครงการ การวิจัยประเมินผลก็อาจถูกใช้เป็นเครื่องมือ หากโครงการมีความสำเร็จจริงอยู่แล้ว การกระทำดังกล่าวก็เป็นเพียงการเพิ่มค่าใช้จ่ายในการประชาสัมพันธ์โดยใช้การวิจัยประเมินผลเป็นเครื่องมือ

แต่หากโครงการประสบความล้มเหลว และผู้บริหารยังคงต้องการประชาสัมพันธ์เพื่อปิดบังความล้มเหลวของโครงการ การนำการวิจัยประเมินผลมาใช้ในกรณีดังกล่าวก็เป็นอันตราย ทำให้ผู้ที่จะนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์เกิดความเข้าใจผิด หลงผิด เช่นให้มีการวิจัยประเมินผลแบบ "ตบตา" (Eye-wash Evaluation) กล่าวคือ เป็นการประเมินผลโครงการที่มีปัญหา โดยเลือกประเมินเฉพาะคุณลักษณะของโครงการที่พอจะมีความสำเร็จอยู่บ้าง นอกจากนี้ยังมีการประเมินผลแบบ "กลบเกลื่อน" (White-wash Evaluation) เป็นการประเมินที่พยายามที่จะปิดบังความล้มเหลวของโครงการโดยหลีกเลี่ยงที่จะประเมินถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของโครงการ

(4) เพื่อเอาชนะหรือทำลายล้างคู่แข่ง ผู้ให้มีการประเมินทราบดีถึงความสำเร็จหรือล้มเหลวของโครงการ แต่หากมีการประเมินผลขึ้นฝ่ายตรงข้ามกับตนจะเสียประโยชน์ และฝ่ายตนจะได้ประโยชน์ การวิจัยประเมินผลที่มีขึ้นก็จะกลายมาเป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อทำลายล้างคู่แข่ง

(5) เป็นการประเมินตามข้อกำหนดของผู้ให้ทุน ผู้ให้งบประมาณแก่โครงการอาจมีกฎเกณฑ์กำหนดให้ผู้บริหารโครงการต้องจัดให้มีการประเมินผลโครงการขึ้นเมื่อโครงการเสร็จสิ้น แม้ว่าโครงการดังกล่าวจะไม่มีปัญหา ไม่มีคำถามในการดำเนินงาน หรือแม้ว่าจะเป็นที่ประจักษ์ว่าโครงการมีความสัมฤทธิผลเป็นอย่างดีก็ตาม การวิจัยประเมินผลในกรณีดังกล่าวจึงกลายเป็นงานประจำที่จะต้องทำ และอาจคลายความเข้มงวดของระเบียบวิธีที่ควรจะเป็นลงไป

การวิจัยประเมินผลกับการวิจัยพื้นฐานเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

การวิจัยประเมินผลเป็นรูปแบบหนึ่งของการวิจัยประยุกต์ (Apply Research) ที่มุ่งเน้นถึงการนำผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ มีวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ที่ชัดเจนรออยู่ล่วงหน้า

ส่วนการวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) มีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ให้กับสังคม โดยมิได้มีวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์ที่ชัดเจนรออยู่ ความแตกต่างจึงอยู่ที่วัตถุประสงค์ ในการใช้ประโยชน์ ส่วนระเบียบวิธีเป็นสิ่งเดียวกัน

รายละเอียดของความแตกต่างพิจารณาได้ดังนี้

1.ลักษณะการนำไปใช้ประโยชน์ การวิจัยประเมินผลมีจุดมุ่งหมายของการใช้ประโยชน์ ที่ชัดเจนรออยู่ ผลที่ได้จากการประเมินจะเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่จะมีขึ้น ส่วนการวิจัย

พื้นฐานมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ให้กับสังคม สิ่งที่ค้นพบถือเป็นความรู้ใหม่ จะนำไปใช้ประโยชน์เมื่อไรก็แล้วแต่ความต้องการของสังคม

2. ที่มาของสมมุติฐานในการวิจัย สมมุติฐานของการวิจัยประเมินผลมีที่มาจากผู้ที่ต้องการใช้ประโยชน์จากผลการประเมิน เช่น ผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหารโครงการ นักวิจัยประเมินผลไม่สามารถกำหนดสมมุติฐานขึ้นมาเอง ส่วนการวิจัยพื้นฐานผู้วิจัยสามารถกำหนดสมมุติฐานขึ้นมาเองได้ เรียกว่าสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งใด มีความเชื่ออย่างใด ก็สามารถตั้งเป็นสมมุติฐานในการศึกษาขึ้นมาได้ด้วยตัวของนักวิจัยเอง

3. ความสำคัญของสมมุติฐานต่อผลลัพธ์ของการวิจัย การกำหนดสมมุติฐานของการวิจัยประเมินผลจะมีผลต่อการตัดสินคุณภาพของโครงการ นั่นคือถ้าสมมุติฐานได้รับการยืนยันก็อาจแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของโครงการ ในทางตรงกันข้ามถ้าสมมุติฐานได้รับการปฏิเสธก็อาจหมายถึงความล้มเหลวของโครงการ ส่วนกรณีการวิจัยพื้นฐาน การยอมรับหรือการปฏิเสธสมมุติฐาน มิได้มีผลต่อการตัดสินในเชิงคุณภาพ หากแต่เป็นความรู้ใหม่ให้กับสังคม

4. ลักษณะของการจัดทำ นักวิจัยประเมินผลจะไม่มีอิสระในการกำหนดขอบเขตของการศึกษา การดำเนินงานจะถูกกำหนดขอบเขตโดยโครงการ เช่น ขนาดของโครงการจำนวนผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการ ระยะเวลาในการดำเนินงาน ลักษณะของการจัดสรรทรัพยากรของโครงการ เป็นต้น ส่วนนักวิจัยพื้นฐานสามารถกำหนดขอบเขตการวิจัยของตนให้เหมาะสมตามความสนใจของตนเอง

5. ความขัดแย้งระหว่างนักวิจัยกับบุคคลากรของโครงการ นักวิจัยประเมินผลมักจะประสบปัญหาเรื่องความขัดแย้งกับบุคคลากรของโครงการ เนื่องจากการวิจัยประเมินผลเป็นการตัดสินคุณภาพของโครงการ อาจสำเร็จหรือล้มเหลวก็ได้ บุคคลากรของโครงการจะต้องมีความเชื่อมั่นในคุณภาพของโครงการที่ตนทำงานอยู่ หากโครงการถูกตัดสินว่าล้มเหลวก็ย่อมไม่พอใจ หากสำเร็จก็แค่เสมอตัว จึงไม่ต้องการให้มีการตรวจสอบใด ๆ ขึ้น ส่วนการวิจัยพื้นฐานเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับสังคม มิได้เป็การตัดสินคุณภาพของใคร จึงไม่มีผู้เสียประโยชน์ ความขัดแย้งจึงไม่มี

6. การจัดพิมพ์เผยแพร่ โดยทั่วไปการวิจัยประเมินผลมักไม่มีการเผยแพร่ ข่าวสารที่ได้จะถูกส่งไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องเท่านั้น การเผยแพร่อาจทำได้เฉพาะข่าวสารที่ไม่ทำให้เกิดความเสียหายต่อบุคคล และเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยส่วนรวม เช่น การค้นพบวิธีการใหม่ ๆ ความล้มเหลวของทฤษฎี เป็นต้น

ส่วนการวิจัยพื้นฐานต้องได้รับการจัดพิมพ์เผยแพร่เสมอ เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปเก็บไว้ตามห้องสมุด สถาบันทางวิชาการต่าง ๆ ตลอดจนบรรดาผู้ใฝ่รู้โดยทั่วไป

*7. **สถานภาพของนักวิจัยประเมินผล*** นักวิจัยประเมินผลจะมีสถานภาพในการทำงานสองอย่าง บางครั้งถึงสามอย่าง ประการแรก ผู้ประเมินมีข้อผูกพันต่อผู้ที่ให้ทุนในการศึกษาต้องส่งรายผลการประเมินและชี้แจงข้อสงสัย ประการที่สอง ผู้ประเมินต้องรับผิดชอบในอันที่จะช่วยให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่ถูกต้อง ชักนำให้มีการนำเอาผลการประเมินไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม นับเป็นพันธะสัญญาตามหน้าที่ของนักประเมิน ในประการสุดท้าย ผู้ประเมินยังมีหน้าที่ที่จะต้องพัฒนาความรู้ใหม่ ๆ ให้กับสังคม ซึ่งเป็นหน้าที่เดียวกันกับนักวิจัยพื้นฐาน

ข้อที่คล้ายคลึงกัน

ทั้งการวิจัยประเมินผล และการวิจัยพื้นฐาน ล้วนเป็นความพยายามที่จะอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาเดียวกัน

หน่วยงานที่ทำหน้าที่ประเมินผล

หน่วยงานที่ทำหน้าที่ประเมินผลอาจแบ่งประเภทตามโครงสร้างได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

การประเมินผลโดยใช้หน่วยงานภายใน (Inside หรือ In-house Evaluation)

เป็นการประเมินผลโดยกำหนดหน่วยงานขึ้นทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการประเมินผล อาจขึ้นตรงต่อหัวหน้าหน่วยงานในระดับกรม หรือขึ้นตรงต่อปลัดกระทรวง ขึ้นอยู่กับว่าจะให้หน่วยงานดังกล่าวมีขอบเขตรับผิดชอบต่อโครงการของหน่วยงานในระดับใด หน่วยประเมินผลดังกล่าวอาจว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญจากที่อื่น ๆ มาเป็นที่ปรึกษา อย่างไรก็ตามหน่วยงานนั้นจะต้องมีเจ้าหน้าที่ประจำทำหน้าที่บริหารงานของหน่วยงาน เช่น สำนักประเมินผลของกรมพัฒนาชุมชน สำนักประเมินผลและรายงานของสำนักงบประมาณ เป็นต้น

การประเมินผลโดยใช้หน่วยงานภายนอก (Outside Evaluation)

เป็นการประเมินผลโดยการทำสัญญาว่าจ้างหน่วยงานวิจัยจากภายนอกซึ่งมีอาชีพโดยตรงในการรับจ้างทำการประเมินผล เช่นการจ้างทีมงานจากคณาจารย์มหาวิทยาลัย เมื่อทำงานเสร็จสิ้น

ทีมงานดังกล่าวก็จะส่งมอบผลงานให้กับผู้ว่าจ้างและจะกลับไปประจำหน่วยงานของตน ความผูกพันกับโครงการต่าง ๆ จะมีน้อยกว่ากรณีใช้หน่วยงานภายใน

ข้อดีข้อเสียของทั้งสองกรณีอาจพิจารณาได้ดังนี้

*1. **ความเข้าใจในตัวโครงการ*** หน่วยงานภายในจะได้เปรียบในเรื่องความเข้าใจในตัวโครงการ รู้ประวัติความเป็นมา ที่มาที่ไป แนวทางการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค ต่าง ๆ เป็นอย่างดี หากใช้หน่วยงานภายนอกจะต้องเสียเวลาระยะหนึ่งในการเรียนรู้สิ่งเหล่านี้

2. ความคุ้นเคยกับผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานของโครงการ หน่วยงานภายในยังคงได้เปรียบในกรณีนี้ ไม่ต้องอาศัยเวลาในการสร้างความคุ้นเคย ทำให้สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้โดยง่าย อย่างไรก็ตาม มักมีความขัดแย้งระหว่างหน่วยประเมินผลกับหน่วยปฏิบัติงานอื่น ๆ อยู่ก่อนทำให้ข้อได้เปรียบในกรณีนี้ลดลง

3. ความเชื่อมั่นว่าจะทำงานได้ ความน่าเชื่อถือ ในกรณีนี้ความได้เปรียบเป็นของหน่วยงานภายนอกที่ผู้ว่าจ้างสามารถเลือกได้ว่าจะจ้างใคร จะให้เหมาะกับงานใด มีชื่อเสียงเพียงใด ทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ และเกิดการยอมรับความสามารถในเบื้องต้น อาจนำไปสู่ความร่วมมือที่ดี ทำให้การดำเนินงานเป็นไปโดยสะดวก

4. ความเป็นอิสระในการดำเนินงาน เมื่อมีการทำสัญญาว่าจ้าง หน่วยงานภายนอกย่อมมีอิสระในการจัดซื้อ จัดจ้าง และดำเนินการเพื่อให้เกิดผลตามที่กำหนดไว้ในเงื่อนไขของสัญญา ไม่มีปัญหาในเรื่องการที่ต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ เช่นกรณีของหน่วยงานภายใน การดำเนินงานจึงมีความคล่องตัวมากกว่าการใช้หน่วยงานภายใน

5. ความถูกต้องตรงต่อข้อเท็จจริง หน่วยงานภายนอกยังคงได้เปรียบในเรื่องความเป็นธรรมปราศจากความลำเอียง เพราะไม่เกี่ยวข้องในผลประโยชน์ของหน่วยงาน หน่วยประเมินผลถูกจัดเป็นหน่วยงานทางวิชาการ เป็นที่ที่ผู้ปฏิบัติงานเข้ามาทำงานชั่วคราว และหวังว่าจะได้ย้ายไปทำงานในหน่วยงานหลักขององค์การในโอกาสต่อไป ความน่าเชื่อถือในเรื่องความถูกต้อง เป็นจริง โดยปราศจากความลำเอียงจึงมักเป็นประเด็นที่ต้องสงสัย

6. โอกาสในการนำไปใช้ประโยชน์ กรณีนี้ความได้เปรียบกลับตกอยู่กับหน่วยงานภายในที่สามารถเข้าไปชี้แจงรายละเอียดของการวิจัยประเมินผลที่ได้จัดทำมา แม้ว่าการใช้ประโยชน์จะล่วงเลยจากระยะเวลาของการส่งรายงานผลการประเมินมานานแล้วก็ตาม ต่างกับหน่วยงานภายนอกที่ส่งแงานแล้วก็เป็นอันสิ้นสุดพันธสัญญา อย่างไรก็ตามความมีชื่อเสียงของหน่วยงานภายนอกอาจทำให้

ผลการประเมินเป็นที่ยอมรับโดยง่าย และมีผลต่อการนำไปใช้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อันเป็นผลจากความมีชื่อเสียง และความน่าเชื่อถือ

โดยข้อเท็จจริง หากหน่วยงานใดมีโครงการในความรับผิดชอบเป็นจำนวนมาก และมีงานประเมินผลที่จะต้องทำต่อเนื่องตลอดปีก็มักจะจัดตั้งหน่วยงานภายในของตนขึ้นทำหน้าที่ประเมินผล หากหน่วยงานใดมีปริมาณงานในการประเมินผลน้อย ไม่สามารถป้อนงานการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ก็มักใช้วิธีจ้างหน่วยงานวิจัยภายนอกเข้ามาทำหน้าที่

ข้อควรพิจารณาก่อนที่จะเริ่มทำการวิจัยประเมินผล

ก่อนที่จะเริ่มงานวิจัยประเมินผล นอกจากจะมีความเข้าใจในจุดประสงค์ของการประเมิน มีการกำหนดหน่วยงานที่จะทำหน้าที่ในการวิจัยประเมินผลเรียบร้อยแล้ว โดยทั่วไป มีข้อควรพิจารณาที่นักประเมินจะต้องให้ความสนใจ และทำความเข้าใจให้ดีก่อนที่จะเริ่มงานประเมินผลดังต่อไปนี้

*1. **พื้นที่การให้บริการของโครงการ*** โครงการอาจมีขอบเขตของพื้นที่ที่ให้บริการอยู่ภายในบริเวณมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง หรืออาจเป็นตำบลแห่งหนึ่ง จังหวัดหนึ่ง ๆ หรือมีพื้นที่กว้างขวางไปทั่วประเทศ ขอบเขตของพื้นที่จะมีผลต่อการกำหนดขนาดของการวิจัยประเมินผล เป็นตัวที่จะกำหนดว่าจะต้องไปประเมินที่ไหน มีอาณาบริเวณที่จะต้องเข้าไปศึกษากว้างขวางเท่าใด

*2. **จำนวนผู้ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการ*** บางโครงการมีผู้เข้าร่วมเพียง 10 - 15 คนบางโครงการเกี่ยวข้องกับผู้คนเป็นร้อย บางโครงการเกี่ยวข้องกับประชาชนทั่วทั้งประเทศ ความแตกต่างดังกล่าวทำให้หน่วยในการศึกษามีขนาดที่แตกต่างกันออกไป อาจต้องมีการสุ่มตัวอย่างเพื่อหาตัวแทนกรณีที่โครงการให้ประโยชน์ต่อผู้คนจำนวนมาก จะเชื่อได้อย่างไรว่าประชากรในการศึกษาที่กำหนดขึ้นมาสามารถใช้เป็นตัวแทนประชากรทั้งหมดที่ได้รับผลจากโครงการ

*3. **ระยะเวลาในการดำเนินงาน*** โครงการบางโครงการดำเนินการเสร็จสิ้นในเวลา 2 - 3 วัน บางโครงการใช้เวลาเป็นเดือน บางโครงการอาจยาวหลาย ๆ เดือน ผู้ประเมินจำเป็นจะต้องรู้ว่าโครงการเริ่มดำเนินการเมื่อใด เสร็จสิ้นเมื่อใด และความสำเร็จที่คาดว่าจะได้รับจะเกิดขึ้นเมื่อใด

ทั้งนี้เพื่อจะได้นำมากำหนดระยะเวลาที่จะเข้าไปตรวจสอบความสำเร็จของโครงการในช่วงต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง สอดคล้องกับระเบียบวิธีที่จะใช้ในการประเมินผล

*4. **ความชัดเจนและลักษณะเฉพาะของการจัดสรรทรัพยากรของโครงการ*** ผู้ประเมินจำเป็นจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการจัดสรรทรัพยากรของโครงการ เข้าใจรูปแบบของการดำเนินงานตลอดจนทฤษฎีที่โครงการใช้อยู่ ทั้งนี้เพื่อที่จะสามารถตั้งคำถามถึง ผลลัพธ์สุดท้ายที่เป็นไปได้ตลอดถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยนำเข้า วิธีการดำเนินงาน กับ ผลลัพธ์สุดท้ายได้อย่างถูกต้อง ความรู้ความเข้าใจดังกล่าวยังทำให้การสร้างมาตรวัดมีความเหมาะสม และช่วยลดปัญหาในการดำเนินการประเมินผล

*5. **ความซับซ้อนและระยะเวลาในการบรรลุผลของเป้าหมาย*** เป้าหมายของโครงการอาจไม่ปรากฏในทันที อาจต้องอาศัยระยะเวลาที่ยาวนานออกไป เช่น โครงการรณรงค์ให้ประชาชนเลิกสูบบุหรี่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สุขภาพของผู้ที่ติดบุหรี่ดีขึ้น เมื่อประชาชนเลิกสูบบุหรี่สุขภาพอาจไม่ดีขึ้นอย่างทันทีทันใด อาจต้องใช้เวลา ถ้าโครงการสำเร็จอัตราการเป็นโรคทางเดินหายใจต้องลดลง การเป็นมะเร็งในปอดต้องลดลง ผลที่ยังไม่ปรากฏในระยะแรกแต่จะปรากฏในระยะเวลาที่ยาวนานออกไปดังกล่าวนี้เรียกว่า Sleeper Effect ความเข้าใจในกรณีดังกล่าวทำให้นักประเมินผลอาจต้องหาสิ่งบอกเหตุที่มีความสัมพันธ์กันกับเป้าหมายของโครงการ สิ่งบอกเหตุดังกล่าวอาจมีความสัมพันธ์กับเป้าหมายสุดท้ายในทางทฤษฎี เช่น โครงการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์ความรู้ ความรู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนะคติ ทัศนะคตินำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

*6. **การนำเอาวิทยาการใหม่ ๆ เข้ามาใช้*** แผนการในการดำเนินงานของโครงการอาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นนานมาแล้ว โครงการดำเนินไปทุกปีโดยใช้แผนงานดังกล่าว วัตถุประสงค์ตลอดจนวิธีการในการจัดสรรทรัพยากรของโครงการอาจล้าสมัยไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน ผู้ประเมินจำเป็นจะต้องคำนึงถึงความสามารถในการบริหารโดยพิจารณาจากวิทยาการของสังคมขณะปัจจุบัน ความก้าวหน้าในเทคโนโลยีต่าง ๆ อาจเป็นผลให้ต้องปรับปรุงระดับมาตรฐานของเป้าหมาย และจุดประสงค์ ที่กำหนดไว้ในแผนงานให้สูงขึ้นสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมปัจจุบัน การประเมินผลจึงต้องคำนึงถึงมาตรฐานของความสามารถในการบริหารขณะปัจจุบันตลอดถึงความต้องการของสังคมขณะปัจจุบันด้วย

คำถามท้ายบท

1. จงอธิบายคำต่อไปนี้

1) Impacts Evaluation	2) Formative Evaluation
3) Summative Evaluation	4) Summative Evaluation
5) In-house Evaluation	6) Outside Evaluation
7) White-wash Evaluation	8) Eye-wash Evaluation
9) Evaluation Research	10) Apply Research
11) Basic Research	12) Factorial Designs
13) Sleeper Effect	14) Outside Evaluation

2. จงอธิบายถึงองค์ประกอบที่สำคัญของการวิจัยประเมินผล
3. กรณีใดที่ไม่ควรจัดให้มีการวิจัยประเมินผล
4. จงกล่าวถึงสาเหตุของการเกิดการประเมินผลแอบแฝง
5. การวิจัยประเมินผลกับการวิจัยพื้นฐานเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร จงอธิบาย
6. จงกล่าวถึงข้อควรพิจารณาก่อนที่จะเริ่มทำการวิจัยประเมินผล
7. จงกล่าวถึงการจัดรูปของหน่วยงานที่ทำหน้าที่ประเมินผล และชี้ให้เห็นถึงข้อดีและข้อเสียของแต่ละรูปแบบ